

O „antropologických“ aspektech Bulgakovovy tvorby

Monografie slovenské autorky **Natálie Muránské**¹, která je věnována analýze známého románu **Michaila Bulgakova** *Mistr a Markétka*, napovídá už po několika stránkách přečteného textu, že vychází z badatelských tradic „nitranské“ školy, u níž zkoumání **antropologických** aspektů uměleckých artefaktů patří k popředním zájmům (připomeňme alespoň takové autory jako A. Červeňák, F. Miko aj.). Autorčina „antropologická“ orientace je v knize explicitně vyjádřena dominantním zájmem o **interpretaci** jednotlivých **postav** kulminačního díla ruského spisovatele, v níž prezentuje jednak adekvátní znalost bulgakovovské problematiky, jednak i erudovanou snahu nahlížet celý sémantický makrokosmos ambivalentního románu v propojení synchronní i diachronní interpretační optiky.

Vlastní analýza v recenzované publikaci se po krátkém úvodu (ten si mj. klade za cíl stručně vymezení zvolené problematiky a přístupu k ní – včetně odkazů na autorčiny dřívější práce o Bulgakovovi²) věnuje třem základním problémům, jimž rovněž odpovídá strukturální členění celé práce.

V první kapitole (*Nóvum Majstra a Margaréty*) se Muránska snaží naznačit základní genologické „mantinely“, do nichž je možno Bulgakovův ambivalentní román umístit. Sumarizuje hlavní přínosy vybraných děl „bulgakovovské literatury“; z tohoto hlediska si mj. všímá svébytné autorovy **tematické polyfonie**, jeho „**triadické**“ **koncepte světa a člověka** v něm (tj. „člověk vnitřní, historický a věčný“), která se podle ní promítá do autorova pojetí postav v románě *Mistr a Markétka*. Pozornost věnuje i Bulgakovovu „**etickému**“ **kritériu hodnocení člověka**, svébytné úloze **snů** v sémantickém kontextu daného díla³ aj.

Druhá kapitola zaujímá (svým rozsahem i hloubkou předkládaných postřehů) v celé knize bezesporu postavení dominantní. Autorka ji nazvala *Hľadanie človeka* a koncentrovala do ní „antropologické“ aspekty svých analýz jednotlivých protagonistů románu (Mistra, Markétky, Wolanda, Pontského Piláta, Ješuy a Jidáše Iškariotského). Muránska nabízí ve všech případech polysémantickou interpretaci jednotlivých postav, a to nejen z hlediska primární syžetové linie Bulgakovova románu či nabízející se přirozeně korespondence jeho polysémantického obsahu s komplikovaným až „peripetický“ laděným ruským dobovým kontextem svého vzniku (tj. s léty 1928-1940), ale i s obecně kulturním kontextem **nadčasovým**, který potvrdil zejména v atmosféře přelomu 20. a 21. století jeho příznačnou aktuálnost, odrážející se mj. i v mezinárodní recepci. Vůbec bych zdůraznil, že autorčina pozornost širšímu a hlubšímu kontextu „antropologických“ aspektů v apercepčním a interpretačním přístupu k bulgakovovským postavám (především k jejich svébytně ruským historickým, sociálním a kulturním souvislostem a motivačním impulsům) jí napomáhá překročit tradiční stereotypy interpretace a prezentace obrazů hlavních protagonistů analyzovaného díla a podílí se na jejich „vícerozměrové“ podobě: neodrážejí se v ní totiž pouze všeobecně očekávané biblické paralely (vzhledem k novozákonním motivům, o něž se

¹ Muránska, N.: *Román Michaila Bulgakova Majster a Mragaréta*. FF UKF Nitra, 2005, 169 s.

² Mám zejména na mysli její monografii **Muránska, N.:** *Fantastická trilógia Michaila Bulgakova*. Nitra, 2003.

³ Tady nepochybně vychází ze vzpomenuých nitranských tradic, zejména z fundované analýzy daného fenoménu, které např. nacházíme ve známé monografii **A. Červeňáka:** *Dostojevského sny*. (Eseje a štúdie o snoch a Dostojevskom). Formát, Pezinok 1999.

známý román ruského spisovatele opírá), ale i naléhavě provokující analogie se současnou problematikou se vyvíjející skutečností, která je relativně vzdálena od neméně složité skutečnosti porevolučního Ruska 20. a 30. let minulého století. V této souvislosti není náhodné (v relaci s kompozicí a strukturou románu *Mistr a Markétka*), že dominantní akcent klade autorka právě na konfrontaci biblických kofenů obrazu Piláta a Jošuy s názory evangelistů a současně i s řadou teoretických prací, kterých v dnešní „bulgakovovsky laděné“ sekundární literatuře můžeme najít už opravdu hodně. Analogicky věnuje nemalou pozornost ambivalentnímu obrazu Jidáše Iškariotského.

Výslednicí autorčiných interpretačních analýz je pak hluboký strukturální průnik do sémantického makrosvěta jednotlivých bulgakovovských postav, naznačovaný mj. v kapitole, která nese název *Hľadanie a zisky*. Muránska v ní resumuje své analýzy do určité „kvintesence“ Bulgakovova poselství, uloženého do obrazu hlavních protagonistů „intertextuálního“ románu, poselství, které symptomatically nazývá „*posolstvom človeka ľudstvu ... , prienikom do ontológie bytia a človeka...*, *hľadaniem zmyslu všetkých zmyslov*„⁴ Není náhodou, že přitom akcentuje i trvalou „ambivalenci“ sémantické podstaty analyzovaných postav, jejich genetickou blízkost k ruské tradici „dvojnictví“, korespondující s „*dialogickým krutým svetom konfliktov... a karnevalovým svetom komedianstva*“⁵, jež má právě v ruské literatuře od dob Gogolovy – především však Dostojevského tvorby výraznou tradici; zkušenost peripeticky se vyvíjejícího 20. století a jeho závěru tuto tradici nepochybně neumlčela, naopak zřetelně napomohla její revitalizaci.

Na uvedené části monografie navazuje čtvrtá kapitola věnovaná především některým recepčním a komparatistickým parametrům Bulgakovova románu, konkrétním konturám jeho mezikulturního dialogu s přijímajícím slovenským prostředím (*Slovenský zápas o Majstra a Margarétu*). Vedle analýzy některých „předsémantických“ a „nadsémantických“ prvků románu se věnuje především problematice sémantické ekvivalence slovenského překladu daného díla, jehož autorkou je **M. Takáčová**, a to v diachronním srovnání dobovou cenzurou „umravněného“ vydání z r. 1973 a posledního plnohodnotného překladu z r. 2002. Vedle dílčího „pozastavení“ u překladu jmen a stylistických konfigurací, zaujímajících nepochybně v sémantickém prostoru i ve struktuře Bulgakovovy poetiky dominantní pozici, se tak dostává k aktuálnímu zhodnocení uměleckého překladu v roli nezpochybnitelného významného činitele moderního dialogu kultur.

Ze všech uvedených důvodů jsem přesvědčen, že (nepochybně diskusi provokující) monografie N. Muránské by neměla uniknout pozornosti českých literárněvědných rusistů, teoretiků překladu i těch specialistů, které zajímají „antropologické“ parametry současné literatury a umění vůbec.

Oldřich Richterek

⁴ Srov.: Muránska, N.: *Román Michaila Bulgakova Majster a Margaréta...*, op. cit. s. 94.

⁵ Tamtéž, s. 96.